

961 9278.

961 C.33

IETS OVER BATAKSCHE TOOVERTEEKENS

DOOR

Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE BRUIN

EN G. L. TICHELMAN

C

33

VERDRUK UIT „NATUUR EN MENS" No. 7 EN 8, JULI—AUG., EN No. 9 SEPT. 1938.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0950 5568

IETS OVER BATAKSCHE TOOVERTEEKENS

DCCR Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE ERUYN EN G. L. TICHELMAN

Inleiding.

De animistische voorstellingen van den Batak doen hem de wereld zien als vervuld met krachten, die hij zich voorstelt als demonen, die zijn geluk en zijn bestaan bedreigen, die zijn leven bedwingen en beheerschen en hem vervolgen van den wieg tot het graf. Daarnaast gelooft hij in het bestaan van welwillende geesten, die men echter met de noodige égarde moet behandelen. Hun ontstemming is spoedig opgewekt en zij straffen onverbiddelijk met ziekte, dood en rampen, zelfs wanneer men onopzettelijk tekort is geschoten. De Batak acht het daarom geraden om het zekere voor het onzekere te nemen en hij bedient zich hierbij van tooverteekens, waaraan hij heilzame magische vermogens toekent om het ongeluk, dat uit al die onberekenbare metaphysische werkingen kan voortvloeien, bij voorbaat afdoende te keeren. Daarbij maakt hij gebruik van verschillende afweertekens. Deze tooverteekens, de z.g. *radjah's*, vindt men natuurlijk op de voorwerpen die de priesters of *datoe's* noodig hebben bij hun bijzondere ceremonieele handelingen, bij het uitspreken hunner gebeden, bezweringen, magtspreuken en tooverformulieren, de z.g. *tabas*, *mintora* (= Skr. mantra), kortom bij al hun praktijken.¹⁾

Wij gebruiken de benaming tooverteeken omdat wij het vaak gebruikte woord afweerteken hier minder juist achten. Want deze tooverteekens oefenen niet alleen een defensieve kracht uit tegen bovennatuurlijke, booze machten, zij dienen niet alleen preventief tot afweer, maar zij zijn bovendien een offen-

sief vergeldingsmiddel. Zij worden dan ook aangewend om het door tegenstanders voorgenomen, aan te richten onheil te wreken en met gelijke munt terug te betalen.

Deze tooverteekens zijn:

a. de *bindoe matogoe* (fig. I) het meest gebruikelijke der teekens, bestaande uit 2 ineengestrengelde vierhoeken met lussen aan de hoekpunten. Het woord *matogoe* beteekent „sterk door verwantschap of geboorte.”

b. de beide *tapak Radja Soleman* = de Salomons zegels en wel het mannelijke, de *tapak R.S. dalahi* of *tapak R.S. djanten* (Mal.) en het vrouwelijke de *tapak R.S. naboroe* of *tapak R.S. betina*

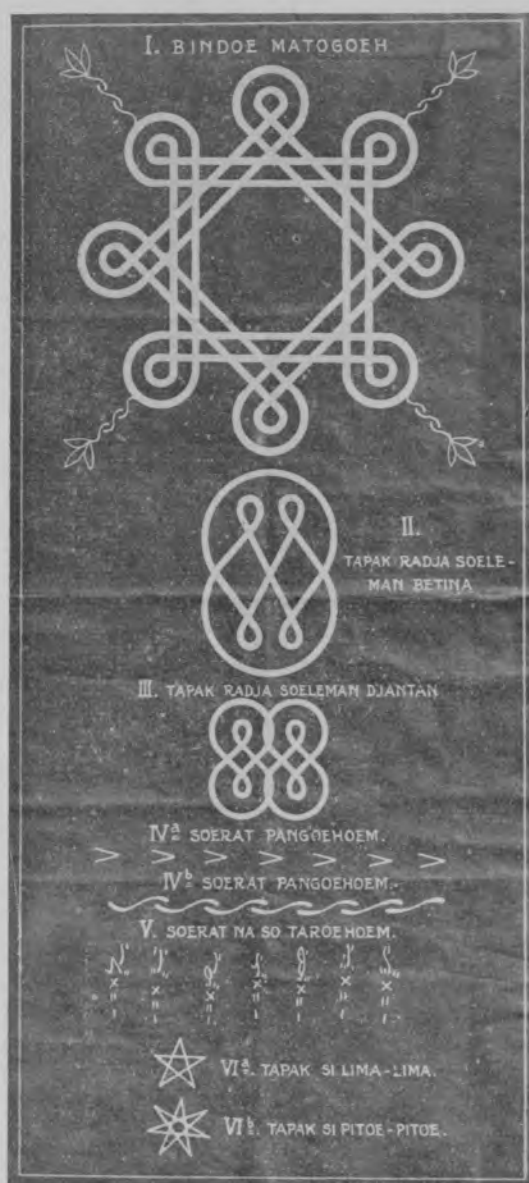
(Mal., Zie fig II en III). Het woord *tapak* beteekent voetzool, hier echter in de betekenis van voetmerk en zegel of tjap (Mal.).

c. de *tapak silima-lima*, de vijfpuntige ster (fig. VIa) en de *tapak sipitoe-pitoe*, de zevenpuntige ster (fig. VIb), de welbekende magisch-mathematische figuren.

d. de teekens *nga* en *ya* overeenkomende met de Bataksche letterteekens $\leq = n$ of $y = \text{hamsa}$ en het letterteeken $y = \infty$. Zeven maal herhaald vormen zij elk een formule, dus een z.g. *soerat pangoehoem* (fig. IVa en b), hetzij met het *nga*-teeken, hetzij met het *ya*-teeken.

e. de *soerat na so taroehoem* (fig. V) bestaat uit zeven rijen van op Bataksche letterteekens gelijkende figuren, die echter niet uit te spreken zijn. Zij hebben geen bijzondere begrips- of klankwaarde, doch dienen om de booze geesten in de

¹⁾ Tenzij zulks vermeld wordt, zijn alleen uitdrukkingen van het Simaloengoen Bataksch gebruikt.

war te brengen en te misleiden. Zij worden op oorlogsamulettten, de z.g. *adjimat partahanan* gebruikt.

Zooals we zullen zien is deze eerste groep van tooverteekens algemeen verbreid. Men treft ze op de huizen, gebruiksvoorwerpen, de dorpspoort enz. aan. Minder algemeen verbreid en bekend zijn een aantal typisch Bataksche tooverteekens, die veel in de wichelboeken of *poestaha's* worden aangetroffen.

Dit zijn:

a. de *pinarhalak tapak radja* (fig. A), een zeer oud teeken. Het is feitelijk de figuur van een vorst en zijn tegenbeeld.

b. de *tapak aledong* (fig. B), met uitsluitend afwerende eigenschappen.

c. de *radja ni hoening* (fig. C), het curcuma-tooverteeken, dat de rusteloze waker voorstelt, die voortdurend heen en weer gaat en die voorkomt, dat de *begoe's* (geesten) van afgestorvenen en andere kwade geesten iemand onverhoeds aanvallen.

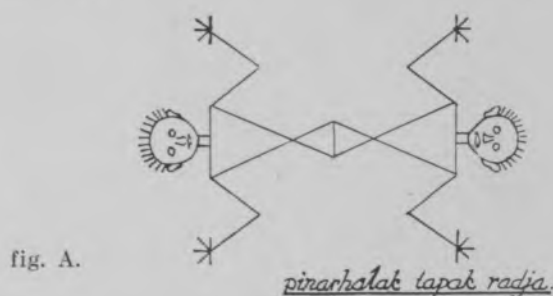

fig. A.

fig. B.

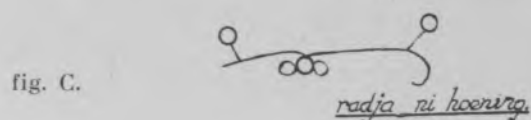

fig. C.

d. de *radjah ni oette moekoer* (fig. D), een teeken dat speciaal op een Citrus-varieteit, de *oette moekoer* of welbekende *djeroek poeroet* wordt aangebracht.

e. de *bahouta ni hoeta* (fig. E), de dorpsbeschermgeest voorstellende.

f. de *roeng padang* (fig. F), een toovermiddel dat de eigenschap heeft van klitten en daardoor de geesten in hun bewegingsvrijheid belemmert.

g. de *sarang laklak*, waarvan geen duidelijke afbeelding kon worden verkregen.

h. de *sirpang pinarmangmang* (fig. G).

fig. D.

i. de *pinongka ni sirpang* (fig. H), een talisman voor reizigers.

j. de *tapak na opat* (fig. J), waarin het nga-teekeu in rechthoekigen vorm weer voorkomt.

Verder spelen afbeeldingen van een rups (*koeridap*), van een schorpioen (*gansip golang* of *kalaha*) en van den duizendpoot (*lipan*) enz. als tooverteekens een belangrijke rol.

Uit het bovenstaande blijkt dus, dat er twee groepen van teekens zijn, n.l. de algemeen gebruikelijke, die in de figuren I tot VI zijn afgebeeld en de meer spe-

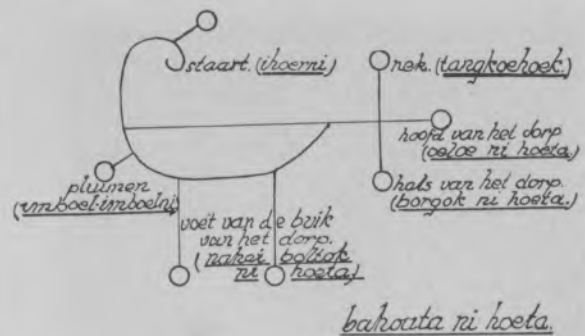

fig. E.

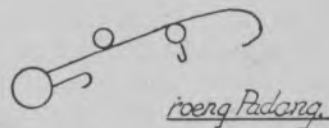

fig. F.

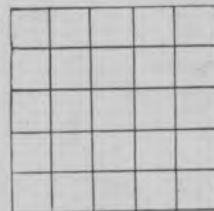

fig. G.

fig. H.

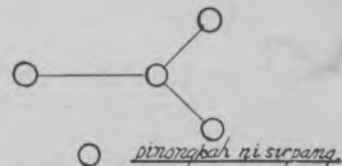
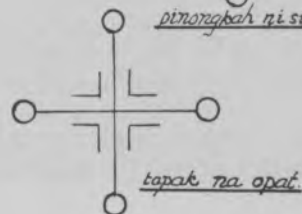

fig. J.

cialle tooverteekens van de figuren sub A tot J, die men herhaaldelijk in de tooverboeken der Bataks aantreft.

De overeenkomst van Bataksche tooverteekens met magische symbolen uit andere gebieden.

Het heeft ons beiden getroffen, dat vooral de *tapak si lima lima*, dus het meest gebruikelijke der teekens in precies denzelfden vorm zooals de Bataks ze nu nog steeds op gebruiksvoorwerpen, op nagels van teenen en vingers aan-

brengen en die „aus einem Guss” geteekend zijn, het pentagram is, dat als eerste figuur van de zeven zegels van Salomo overal in Noord Afrika en in de Mohammedaansche magie zich in een zeer groote populariteit mag verheugen.²⁾

Het speelt in de tooverteekens der Chaldeeërs, in den z.g. telescoop van Zoroaster³⁾, kortom in de magie van Arische en Semietische volken een groote rol. De hexagonale vorm, die in Mohammedaansche en Joodsche wereld bekend is onder den naam „Khatam Souleiman” en die bestaat uit twee ineengeslangelde driehoeken, komt ook in de Bataklanden voor.⁴⁾

Ook van de beide *tapak Radja Soleman*, die hieronder nader zullen worden besproken, staat wel vast, dat zij zijn ontstaan uit het pentagram, het eerste der zeven zegels die in den ring van koning Salomo gegraveerd zouden zijn geweest. Deze zegels bevatten het geheim van den „grooten naam van God”, die slechts aan hoogst enkele ingewijde magiërs bekend was. Hij, die dien naam kende, had het vermogen rechtstreeks met God in contact te komen. Van belang voor ons onderwerp is:

a. dat de beide *tapak Radja Soleman* der Bataklanden zijn samengesteld uit twee in krulvorm tot onherkenbaar wordens toe gestyleerde zespuntige sterren, zooals die door El Boûni worden aangegeven, die naast elkander zijn gesteld.⁵⁾

b. dat door de Bataksche naam de betrekking tot het Salomonszegel afdoende wordt aangetoond.

Wat voorts de *soerat pangoehoem* betreft, moge worden opgemerkt, dat ook het <-teeken, buiten de Bataklanden in N. Afrika bij de vervaardiging van verschillende talismans veel in gebruik is.

Ook de omgekeerde vorm > komt veel voor.⁶⁾

De tweede groep van teekens, die in de figuren sub A t/m J zijn afgebeeld, dragen een geheel ander karakter. Zij vertoonen een niet te miskennen gelijkenis met het brillenschrift van de mystieke alphabetten, die door Mathers in een tabel zijn weergegeven.⁷⁾ Ook het alfabet uit de Grammatica hebraea van Abraham de Balmis van 1523, dat volgens hem uit Mesopotamische schriftteekens is afgeleid, behoort hiertoe.⁸⁾ Uit den Grieksch-Romeinschen tijd is dit brillenschrift bekend vanaf Klein-Azië tot aan de grenzen van Germanië. De brilletters die vaak van het Hebreeuwsche alfabet, in het bijzonder van de oud-Hebreeuwsche karakters afgeleid schijnen te zijn, bleven in Egypte door de eeuwen heen bij de Kopten in gebruik, ook na de verovering door de Arabieren. Daarna namen de Arabieren ze over van de Kopten. Ook de Abessiniërs kennen het gebruik van brilletters in hun tooverteekens, die zij waarschijnlijk van de Kopten overnamen, ofschoon het niet uitgesloten is, dat zij die teekens door tusschenkomst van Arabieren verwierven.

H. A. Winkler wijst er op, dat King en Sayce in het spijkerschrift de oorsprong van het brillenschrift zien en hijsel denkt ook aan die mogelijkheid.⁹⁾ Vast staat dat het zeer oud is. Voorts is Winkler de meening toegedaan, dat de Israëlieten de bemiddelaars waren, die de tooverwijsheid der Egyptenaren, Babyloërs, Grieken en Joden naar het Westen doorgaven. Daarentegen zouden de Arabieren na de veroveringen in N. Afrika de verspreiders der wijsheid zijn geweest in Oostelijke richting. Dit sluit echter geenszins de mogelijkheid uit, dat het brillenschrift lang voor den Islam onzen Archipel heeft bereikt door tusschenkomst van zeevarende volken van Arabië, Mesopotamië, of Palestina.

²⁾ E. Doulté. Magie et religion de l'Afrique du Nord, p. 156.

³⁾ Zie J. Scheible. Das Kloster Dl. III, p. 414.

⁴⁾ E. Doulté l. c. p. 156.

⁵⁾ Doulté heeft een groot deel van zijn gegevens geput uit het werk van El Boûni, getiteld „Choumouïs el'anouâr oua Kounouâr elasarâr.”

⁶⁾ Zie Doulté l.c. de figuren op p. 100, 248, 256/57, 263, 265, 270, 272, 279, enz.

⁷⁾ S. L. Mac Gregor Mathers. The Key of Solomon the King. Pl. XV.

⁸⁾ Zie bij H. A. Winkler. Siegel und Charaktere in der Muhammedanischen Zauberei, p. 166.

⁹⁾ H. A. Winkler l.c. p. 164.

Wat de Bataks betreft, meent een andere schrijver, die toevalligerwijs ook Winkler heet, dat de wetenschap van het kiezen van gunstige dagen nauwen samenhang vertoont met de astrologie der Assyriërs. In verband met de talrijke Sanskrietwoorden in de Bataksche tooverleer, meent hij echter, dat de Bataks die kennis verkregen hebben door tussenkomst van de Hindoe's.¹⁰⁾

Inderdaad is de overeenkomst der Bataksche namen voor de dagen met de Sanskrietnamen der planeten onmiskenbaar. Dat de Bataks veel van hun tooverwijsheid door bemiddeling van de Hindoe's hebben gekregen, is wel zeer waarschijnlijk. Maar de tooverteekens wijzen ook op andere invloeden. Waren hier Arabieren de bemiddelaars of moet men denken aan een nog veel vroeger contact met de bakermat der tooverwijsheid Klein Azië en Mesopotamië?

Ibn Chordādheh, de oudste der Mohamedaansche schrijvers die iets over den Indischen Archipel vertelt, beschrijft al in 846 uitvoerig de winning van Baroeskamfer.¹¹⁾ Soleiman (851) en Adjāib al-Hind (± 950) vermelden Pantjoer of Baroes als uitvoerhaven van kamfer ter Sumatra's Westkust. Al Biroeni (± 1020) noemt Sumatra het Kamfer-eiland of Karpoëra dwipa. Edrisi (1154) maakt melding van Baroes en zijn anthropophagen, doch vermeldt tevens, dat Javaansche kooplieden hun tochten uitstrekten tot Sofala, gelegen op de O. kust van Afrika, ongeveer onder den evenaar. Geen van deze schrijvers vestigt den indruk, dat hier een zoo intensief cultureel contact heeft bestaan, dat men in deze jongere Arabieren van na den Hidjrah de overbrengers der tooverteekens zou moeten zien.

Veel verder terug grijpt Schröder in zijn werk, dat in de jaren 1927 tot 1934 verscheen, en waarvan de laatste aflevering van het derde deel nog niet is uitgekomen. In deze diepgaande philologische studie tast de thans overleden schrij-

ver de stelling van professor H. Kern aan, als zouden de verschillende letterschriften in onzen Archipel allen zijn ontstaan uit het Pali. Volgens Schröder stamt het Bataksche letterschrift niet van het Pali, maar van het Phoenicisch schrift af, dat in de 7e eeuw voor Christus in zwang was. Daarentegen zouden de letterteekens van de vocalen e, i, î, o, u, û, ë in het karo-Bataksch en andere Sumatraansche alphabetten van Arameeschen oorsprong zijn.

Overigens meent Schröder te hebben aangevoerd, dat van de 18 bataksche letterteekens een veertiental „noch eine derartige treffende Uebereinstimmung mit ihrem phönizischen Ausgangspunkt (aufweist), dass im kurzen von Identität die Rede sein musz.“¹²⁾

Nu moet men die identiteit niet al te letterlijk opvatten. Schröder maakt bij zijn schriftvergelijkingen van een eigenaardigheid gebruik, die ook vele primitieven vertoonen, het z.g. „boustrophedon“-verschijnsel. Dit verschijnsel komt nog heden ten dage o.a. bij de Papoea's in de Geelvinkbaai veelvuldig voor. Insteede van de letter B tatoueren zij de vorm $\mathfrak{g}$ op hun arm. Dat nu dit verschijnsel eveneens bij de oude Grieken, Egyptenaren, Hittieten, enz. die „n ander letterschrift overnamen, zal hebben bestaan, is alleszins aannemelijk en is voldoende als juist erkend. Ook het omkeeren van het schrift, zoodat men den praecipitans-vorm krijgt en dus uit een h een $\mathfrak{y}$ ontstaat, is bij Papoea's zeer gewoon. De naar rechts overhellende schriftvormen, waarvan Schröder zich bedient, zijn ook in ons gedrukt schrift geen zeldzaamheid. In schrijfvormen komt het naar links hellende schrift een enkele maal voor. Op grond van deze regels verklaart Schröder nu bijvoorbeeld de Bataksche h = F identiek met den boustrophedonvorm, die dus $\mathfrak{z}$ moet zijn, doch in het Phoenicisch $\wedge$ = h is.

Rekening houdende met dit bijzondere begrip van identiteit, leidt Schröder de Bataksche schriftteekens in hoofdzaak af van het Phoenicisch, doch voor vier

¹⁰⁾ Joh. Winkler. Die Toba-Batak of Sumatra, p. 9.

¹¹⁾ G. P. Rouffaer in de Encyclopaedie van Ned. Indië, 1ste druk, deel IV, p. 369, onder „Tochten“.

¹²⁾ E. E. W. Gs. Schröder. Ueber die Semitischen und nicht-Indischen Grundlagen der Malaisch-Polynesischen Kultur. I, p. 30.

lettervormen van de schrijfteekens van het Abu Simbel alfabet (7e eeuw v. Chr.) en één letter van het Grieksche alfabet.

Veel in het werk van Schröder zal nog aan een zorgvuldige critiek moeten worden onderworpen. Zijn eindconclusie luidt: „Nur eine logische Erklärung steht offen. Sumatra hat die ersten, noch durch Semiten gemachten Bemühungen bewahrt.... um für nicht-Semitische Sprachen (dus in de eerste plaats de Sumatraansche talen, Bataksch, Lampongsch, Korintjisch, enz.) eine brauchbare Schrift zu bilden.”¹³⁾

Aan philologen moge worden overgelaten om na critisch onderzoek van het vele door Schröder aangevoerde materiaal uit te maken, of de bewijsvoering, dat het Bataksche schrift van het Phoenicische is afgeleid, afdoende moet worden geacht. Een *aankwijzing* dat Phoenicische invloeden op Sumatra's Westkust zijn te onderkennen, vormt Schröders studie stellig. Overigens staat hij niet heelemaal alleen. Voor hem heeft J. Park Harrison in 1875 geheel onafhankelijk van Schröder de overeenstemming vermoed van het Redjangschrift met het Phoenicisch¹⁴⁾. Schröder meent echter, dat dit schrift van het Arameesch een der Semietische dialecten, die in Chaldea (Z.W. Mesopotamië) gesproken worden, is afgeleid. Deze laatste afleiding van Schröder lijkt echter heel wat speculatiever.

Daarentegen meent Holle, dat de Sumatraansche teekens zijn afgeleid uit het Kawi-alfabet. Ook Kern, die overigens van oordeel is, dat alle alphabetten in den archipel af te leiden zijn van het schrift uit de 3e eeuw v. Chr., het alfabet, waarin de edicten van Açoka waren geschreven, meent dat het Bataksche schrift een gewijzigd Kawi-Cambodja-

schrift is.¹⁵⁾ Ongetwijfeld maakt een blik op plaat I van Deel I p. 27 van Schröders werk het heel wat aannemelijker het Bataksch alfabet van het Phoenicische, dan van het Pali-alfabet af te leiden.

Hoe het ook zij, zeker mag deze afleiding op zich zelf niet als *bewijs* worden aangevoerd van den oerouden invloed van de Phoenicische kultuur op onzen Archipel. Dit zou slechts een *aankwijzing* daarvoor kunnen zijn. Helaas is de derde aflevering van het IIIe Deel van Schröders werk, waarin andere bewijzen, in het bijzonder op de bewerking van metalen betrekking hebbende, zullen worden aangevoerd, door den dood van den schrijver thans nog niet verschenen.

En nu laat zich de vraag stellen, of er wellicht nog meer aankwijzingen zijn van Phoenicische invloeden in onzen Archipel. Maar ook al mochten dergelijke aankwijzingen inderdaad bestaan, dan zal men toch in de eerste plaats moeten aantoonen, dat het werkelijk voor Phoeniciërs mogelijk was om het zeer lange traject van de Roode Zee of van de Perzische Golf naar de Westkust of de Noordkust van Sumatra af te leggen. En zoo het dan al mogelijk was een dergelijke lange tocht eenige eeuwen voor Christus' geboorte in zeeschepen te maken, dan zal moeten worden aangetoond welk motief deze Phoeniciërs dan toch wel kunnen hebben gehad, om dergelijke hoogstgevaarlijke zeereizen te ondernemen. Wij zullen dus eerst beginnen met deze beide vragen te beantwoorden.

Over de technische mogelijkheid van het maken van zeereizen over den Indischen Oceaan door Phoeniciërs.

Movers wijst erop, dat van de Perzische Golf twee hoofdroutes naar de Middellandsche Zee liepen.¹⁶⁾ De eene route volgde de Euphraat tot aan Anatho en ging van daar naar Niniveh, waar de Phoenicische schriftsoort in zwang was, waarvan het Bataksche volgens Schröder

¹³⁾ Schröder l.c. III, p. 236. Overigens neemt Schröder van Z. Sumatra op grond van overeenstemming met het Devanâgari-alfabet ook Asaische invloeden aan. Deze taal werd vóór 235 v. Chr., dus voor de veroveringen van Alex. den Groote door handelaren en zeevaarders in den Perzischen Golf en de N.W. kuststrooken van den Ind. Oceaan gesproken.

¹⁴⁾ Schröder l.c., p. 9.

¹⁵⁾ Kern. Verzamelde geschriften VII, p. 67 en 68.

¹⁶⁾ Bij Schröder l.c., p. 234.

der zou zijn afgeleid. Van daaruit liep de karavaanweg over Thapsacus naar Phoenicie met de steden Sidon (het latere Tyrus), Aradus, Byblus, enz. Aan den mond van de Euphraat lag het handelsemporium Gerrha, het centrum, vanwaar de Asaische taal zou zijn geëmaaneerd. Hier was bovendien een belangrijke parel- en koralenvisscherij. Met vloten voer men van af Gerrha de rivier op naar Anatho.

Gerrha, een kolonie van Chaldeeërs, was het punt, waar de handelswegen over zee uit Perzië, Indië, Aethiopië en Arabië samen kwamen. Strabo¹⁷⁾ maakt reeds melding van oude Phoenicische nederzettingen in de Perzische Golf.

Dat de zeevaarders uit de N.W. hoek van den Ind. Oceaan eenige eeuwen voor Chr. over goede zeewaardige schepen beschikten, blijkt uit het historisch vaststaande feit, dat in 325 v. Chr. de veldheer Nearchus van Alexander de Groote met een leger van 80000 man, waaronder ettelijke duizenden ruiters met hunne paarden, den Indus afzakte en naar de Perzische Golf verzeilde in 800 schepen. Dit moeten behoorlijke zeeschepen zijn geweest van tenminste 75 à 100 ton, daar zij gemiddeld 100 man inclusief paarden aan boord hadden.¹⁸⁾ Dat met dergelijke schepen de kustreis rondom Voor-Indië langs de Golf van Bengalen naar N. Sumatra kon worden ondernomen moet alleszins mogelijk worden geacht.

Bekend is overigens, dat de Phoenicische scheepsbouw technisch zoo hoog stond, dat reeds 1000 à 1500 j. voor Christus de Phoeniciërs de Middellandsche Zee konden bevaren en koloniën op de verschillende eilanden konden stichten. Toch stellen zeer lange reizen over den Indischen Oceaan die in dien tijd één tot drie jaar moeten hebben geduurd, nog heel andere eischen aan het schepenmateriaal. Daartoe waren bovenal sterk geconstrueerde schepen noodig. De vloot van de „Eerste Schipvaart der Hollanders” naar Indië onder Cornelis de Houtman, kwam sterk lekkende in Nederland terug.¹⁹⁾

¹⁷⁾ Strabo. Boek XVI, 3, 4.

¹⁸⁾ V. A. Smith. Early history of India, p. 87.

Beschikten de Phoeniciërs over dergelijke schepen? Naar alle waarschijnlijkheid was dit inderdaad het geval. Want Phoeniciërs en Indiërs gebruikten voor hun scheepsbouw uitnemend materiaal, n.l. het cederhout van den Libanon dan wel het Indische ceder- en teakhout.

Een oud, in het Sanskriet geschreven handschrift, dat dateert van voor de periode der Indische Maurya-koningen, de Yuktikalpatura van Bhoja, geeft als het meest gebruikte zeeschip de Urddhva aan, een schip dat 16 bij 8 bij 8 meter groot was. Maar daarnaast bouwden de Hindoe's ook schepen van het Beginitype, die 88 bij 11 bij 9 meter groot waren.²⁰⁾ Dat deze schepen waarmede in later tijd de Malakkavaart vanuit de Coromandelkust werd ondernomen, voldoende zeewaardig waren, om zelfs rechtstreeks van de kust van Voor-Indië op Sumatra te varen, behoeft geen nader betoog. Eén der oudste geschriften die de menschheid kent, de Rig Veda, maakt op tal van plaatsen melding van scheepvaart, zeereizen, schipbreuken, enz.

Vast staat voorts uit tal van bronnen, dat de Indiërs in de scheepsbouwkunde en door het materiaal en door hun technische kennis (hun waterdichte schotten) de Portugeezen, Nederlanders en Engelsen in de 16e en 17e eeuw ver vooruit waren.

Typeerend daarvoor is het feit, dat de Portugeezen in 1540 van Bassein uit een expeditie naar Agashi organiseerden, om daar een groot schip, dat op stapel stond buit te maken. De Engelsche gezagvoerder Sir H. Middleton vermeldt dat hij in 1612 in de Roode Zee een schip had gepraaid, van 50 m lengte, 13,5 m breedte, en 9 m diepte, met een nuttigen last van 1500 ton.

Maar hoe stond het met de scheepvaart in de 7de eeuw voor Chr.? Stond toen de techniek van den scheepsbouw reeds op een voldoende hoog peil? Al heel veel vroeger in den tijd van koning Salomo,

¹⁹⁾ Rouffaer en IJzerman. De eerste schipvaart der Nederlanders.

²⁰⁾ Rhadakumud Mookerij. A history of Indian shipping and maritime activity, p. 24.

± 1015 v. Chr. maakt de Bijbel melding van Ezeon Geber, dat naast Eloth lag aan de kust van de Roode Zee in het land Edom. Het eerste Boek der Koningen, IX. 27. 28. luidt „En Hiram (de Koning „van Tyrus = Phoenicië) zond met die „schepen zijn knechten, scheepslieden, „kenners van de zee, met de knechten „van Salomo. En zij kwamen te Ofir en „haalden vandaar aan goed 420 talenten „en brachten het tot den koning Salomo.” Voorts maakt Ezechiël XXVII. 15, sprekend van den handel van Tyrus, melding van ivoor en ebbenhout, goederen waarvan het laatste uit Indië afkomstig was. In den Hebreuwschen tekst van de Boeken der Koningen en de Kronieken wordt over pauwen, die uit Indië werden aangevoerd, het woord *tuki* gebruikt = *tokei* uit het Tamil Malayam, terwijl ook andere uit Indië afkomstige producten met hun Tamilnamen worden genoemd²¹⁾.

Rassam vond een balk van Indisch cederhout in het Paleis van Nebuchadnezzar (604—562 v. Chr.) te Birs Nimrud, terwijl Taylor op de tweede verdieping van den Tempel van den Maangod van Ur, die eveneens onder Nebuchadnezzar werd herbouwd, twee groote blokken teakhout vond.²²⁾ Dit zijn geen voorwerpen, die men bij voorkeur per karavaan vervoert!

Dat de zeevaartkundige kennis der Phoeniciërs hen in staat stelde tin uit Engeland te halen is bekend.²³⁾ De Hindoe's kenden vermoedelijk het kompas, de „Maccha-yantra” een dun magneetblaadje, drijvende op een dikke olie-soort²⁴⁾, dat men meenam, bij het maken van groote oversteken over de Oceaan zonder dat er land was te zien. Boven-

²¹⁾ Caldwell, Grammar of the Dravidian languages, p. 91.

²²⁾ Mookerji l.c., p. 82.

²³⁾ R. Hennig betwist dit in zijn Terrae Incognitae, Dl. I, p. 37. Wel voeren de Tartessiers uit Zuid-Spanje op de Britsche eilanden, terwijl Carthago, de dochterkolonie der Phoeniciërs, pas in 525 v. Chr. den weg daarheen vond. Wel acht hij het bericht van Herodotus IV, 42, omtrent den tocht der Phoeniciërs rondom Afrika, die zij op last van den Egyptischen koning Necho in 596—594 v. Chr. volbrachten „dureus glauwurdig” (zie Terrae Incognitae, p. 53, Dl. I).

²⁴⁾ Mookerji l.c., p. 84.

dien maakte de Digha Nikaya melding van het loslaten van snelle vogels, die men vrij liet als men meende, dat er land in de buurt was. Uit hun vlucht bepaalde men dan de richting van het land. Het spreekt vanzelf, dat de Phoeniciërs van de Perzische Golf, voor zoover zij deze hulpmiddelen, welke voor een oversteek van de Zuidpunt van Voor-Indië naar Sumatra van groot belang waren, niet kenden, deze zullen hebben overgenomen van de Hindoe's.

Ook de moessons moeten zij reeds lang gekend hebben. Het spreekt vanzelf, dat die moessonwinden en de daarmee in verband staande zeestroomen van het grootste belang waren voor het maken van een snelle oversteek. Dat de zeevarende volken van de Perzische Golf en het N.W. deel van den Indischen Oceaan deze moessons al in de vroegste eeuwen niet zouden hebben onderkend, is ten eenenmale onaannemelijk. Want zelfs de Papoea's der Geelvinkbaai, wier astronomische kennis heel ver ten achter staat bij die der Phoeniciërs en Chaldeeërs, weten thans nog met eigen, zeer primitieve, maar toch zeer efficiënte hulpmiddelen, het tijdstip van het omslaan der moessonwinden, waarop zij hun groote maandenlange zeereizen baseeren, zeer nauwkeurig vast te stellen.

Volgens de Periplus Maris Erythrae, een zeemansgids, die omstreeks het begin onzer jaartelling door een Egyptisch koopman uit Berenike, een Roode Zee haven, werd geschreven, kwamen de Grieken en Romeinen met hun schepen niet verder dan de Zuidpunt van Indië. Het verdere vervoer naar den Gangesmond en den Gouden Chersonese (Malakka), ging met zeer groote Indische schepen, „colandiophonta”.

Uit het bovenstaande blijkt voldoende, dat de technische kennis in scheepsbouw en scheepvaartkunde der volken van de Perzische Golf en den N.W. hoek van den Indischen Oceaan, hen reeds lang in staat moet hebben gesteld om vanaf de Zuidpunt van Voor-Indië via Ceylon direct overstekende, dan wel varende langs de kust, Sumatra's Westkust te bereiken. Natuurlijk was een oversteek alleen mogelijk, als men uit zeekaarten ongeveer

de ligging van Sumatra kende.²⁵⁾ Daardoor was het ook mogelijk geweest, dat ook later in 1596 de vloot van Cornelis de Houtman vanuit Madagaskar naar Sumatra overstak. De pinas „Het Duyfken” van die vloot was slechts 25 last groot, dus ongeveer 50 ton. Zij was derhalve kleiner dan het gemiddelde schip van 100 ton van de vloot waarmede Alexander de Groote zijn leger naar Perzië vervoerde in 325 v. Chr.

Er bestond nog een bijzondere reden waarom de oude zeevaarders al zeer vroeg ernaar moeten hebben gestreefd om een rechtsstreekschen oversteek naar Sumatra te volbrengen. De kustvaart werd overal bedreigd door piraten waarvan vooral die van de Ganges-Brahmapoetra-delta en Neder-Birma of Pegu, van oudsher het meest gevreesd zijn geweest. Door een oversteek van de Zuidpunt van Voor-Indië naar Sumatra ontliep men deze zeeroovers. Zeker moet het *dus niet onmogelijk worden geacht*, dat de Phoeniciërs of andere volkeren uit den N.W. hoek van den Ind. Oceaan hierin zijn geslaagd.

De drijfveeren tot het ondernemen van zeereizen naar den Ind. Archipel.

Hebben er economische motieven bestaan, die die volkeren ertoe brachten den oversteek naar Sumatra te wagen? Zij deden dit toch niet alleen uit sportiviteit of zucht tot avontuur, eigenschappen die

²⁵⁾ R. Hennig ontkent de mogelijkheid daarvan in zijn *Terrae incognitae*. Wel erkent hij, dat de Ieren in booten van dierenhuiden van Ierland uit IJsland hebben ontdekt (1200 mijl in open zee), dat Carthagers op de Azoren zijn geweest (1200 mijl), dat Javanen den Ind. Oceaan overstekende, (kustvaart was uitgesloten door den sterken Mozambiqueestroom) Madagaskar bereikten. Volgens Ferrand kwam zelfs de eerste cultuurgolf van Javanen, die later door anderen is gevolgd, al voor de geboorte van Christus naar Madagaskar. Met behulp van de Zuid-passaatstroom legde men den afstand van 3000 mijl van Sumatra naar Madagaskar af. Daarentegen is de afstand Ceylon—Andamanen, die met behulp van de moessonstroom wordt afgelegd, maar 800 mijl, terwijl de afstand van de Andamanen naar Kedah op Malakka 500 mijl is. Wij kunnen de meening van Hennig dan ook niet deelen. Een dergelijke oversteek moet mogelijk geacht worden. Dat zij 7 eeuwen voor Christus zou hebben plaats gehad, is historisch niet bewezen.

overigens aan vele primitieve zeevarende volken eigen zijn? Hier heeft inderdaad een veel machtiger drijfveer een rol gespeeld. Want met die rechtsstreeksche vaart op Sumatra moeten in die lang vervlogen eeuwen fabelachtige rijkdommen te verdienen zijn geweest. Bracht Sumatra's Westkust niet als eenige plaats ter wereld de beroemde kamfer en benzoë voort? Vooral de handel in kamfer is van zeer ouden datum. Want reeds in de zeer oude boeken der Tamils, het volk dat de oudste handel met het Middellandsche Zee-gebied dreef, wordt reeds melding gemaakt van Varasan of Varasû Baroes.²⁶⁾ Veel later, tusschen de 2e en 6e eeuw na Christus is het sirihblad, dat met kamfer samen werd gekauwd, volgens Kern als Kapoer Baroes ingevoerd in Voor-Indië. In het Sanskriet heet kamfer „karpûra”,²⁷⁾ maar hoe het ook zij nog geenszins staat vast, dat kamfer van Baroes afkomstig al in de 7e eeuw voor Christus een zoo gewild handelsartikel was, dat de volken uit de N.W. hoek van den Indische Oceaan daarvoor reizen naar Sumatra ondernamen. Wel staat vast, dat dit artikel omstreeks het begin onzer jaartelling hoogstwaarschijnlijk tot de belangrijke en kostbare handelsartikelen behoorde.

Van oudsher is Baroes voorts bekend geweest om zijn supérieure benzoë. Jan Huyghen van Linschoten zegt in het 2e deel van zijn Itenerario „Het Benjuin is een materie gelyck als Wierooock ende Mirre; maar is van meerdere estimatie. Deze Benjuin wast veel int Conninghryc van Sion in 't Eylandt van Sumatra.”²⁸⁾ Nu kan men moeilijk aannemen, dat iemand als van Linschoten zich vergist heeft, vooral omdat hij een bladzijde verder zegt: „De meesten deel van desen wast int landt van Sion ende by Malacca”.

Dat hier met „het landt van Sion” het benzoëgebied bedoeld wordt achter Baroes, lijdt geen twijfel. „De inwoonders

²⁶⁾ J. C. van Eerde. De oudste berichten omtrent den Ind. Archipel. Tijdschr. Aardr. Gen. 1928, p. 587.

²⁷⁾ Rouffaer. Encyclopaedie van Ned.-Indië. 1e druk, noot 3, p. 75, dl. IV.

²⁸⁾ Jan Huyghen van Linschoten. Itenerario. Uitgave Linschotenvereniging. Dl. II, p. 33 en 34.

van dare dese benjuin wast heetense Comington." Wat kan dat anders zijn dan het Bataksche *haminjoen*, het Daïrische *kemindjen*? Maar hoe komt van Linschooten aan den naam „het landt van Sion”? Wij weten het niet.

Wel staat vast, dat Baroes voor schepen van 100 ton een ideaal haven moet zijn geweest. Aan de N.W.zijde is die haven beschermd door een landtong, aan de Z.O.-zijde door een droogvallend rif, dat vermoedelijk vroeger een eilandje is geweest en aan de Z.W.-zijde door een eiland.²⁹⁾ Bovendien groeide er in de vlakke veldende rijst, was er een riviertje met goed drinkwater, terwijl de vestigingen op een heuvelreeks lagen en dus moeilijk te overvallen waren. Daar lagen de plaatsjes Kwalo Baroes en Pansoer of Pantjoer.³⁰⁾ Dit laatste was de naam waaronder Baroes algemeen bekend is geworden als de eenige plaats waar de medicinale kamfer, die thans nog in de Chineesche apotheek gebruikt wordt, van oudsher vandaan komt. Deze eetkamfer werd niet alleen bij het kauwen van den betelpruim doch ook als reukkamfer gebruikt. Hoewel het kamfergebied achter Singkel lag, werd de kamfer, waarvan Sumatra het monopolie had toch vanuit de veilige havenplaats Baroes verscheept.

In de landen om de Middellandsche Zee heeft van oudsher een sterke vraag naar aromatica, zalven en cosmetieken bestaan. Plinius klaagt er in zijn *Natuurlijke Historie*, Boek XII, 18 over, dat er daarvoor geen enkel jaar was, waarin India en Arabië niet voor 100.000.000 sesterceen aan goud, dat is ongeveer 12.000.000 gld. aan het Romeinsche keizerrijk onttrok. Met

²⁹⁾ Zie het kaartje bij L. van Vuuren. De handel van Baroes. Tijdschr. Aardr. Gen. 1908, p. 1393.

³⁰⁾ H. G. Millies maakt in zijn werk getiteld *Recherches sur les monnaies de l'Archipel*. Indien melding van munten van Fansoer, afkomstig van de Hindoenederzettingen aldaar, die voorzien waren van een letter in Devanâgarischrift. De letter *mâ* zou van het type zijn dat van de VIde tot de XIde eeuw in gebruik is geweest. De munten dragen dezelfde stempeling en dezelfde vierpuntige ster als de munten die te Semarang en in Oost-Java zijn gevonden. (Zie p. 15 en 16 en p. 66 en pl. I en XV).

Vermoedelijk zijn deze munten afkomstig uit den Cailendratijd (plm. 750 tot plm. 850 na Chr.).

dien handel in aromatica was dus grof geld te verdienen. Zou het dan zoo te verwonderen zijn, dat de Phoeniciërs of andere volken uit den N.W. hoek van den Ind. Oceaan naar Baroes trokken waar de beste benzoë ter wereld te betrekken was, terwijl dit nu nog de eenige plaats is waar het mogelijk is de zuivere witte superieure kwaliteit van benzoë te koopen. Nergens anders ter wereld komt de prima medicinale kamfer voor dan in Baroes. Wie deze artikelen wilde koopen moest dus in Baroes als eenige vindplaats of rechtstreeks, of door tusschenkomst van anderen ter markt gaan.

Daarmede is afdoende aangetoond, dat er werkelijk zeer bijzondere redenen waren, die den overzeeschen handel van de handeldrijvende zeevaarders rondom de Mare Erythraeum en de Rode Zee met Sumatra, gestimuleerd moet hebben.

Het voorkomen van Phoenicische kralen in den Ind. Archipel.

Een enkel woord dient nog gezegd te worden over het voorkomen van Phoenicische, of daarmede verwante kralen in den Archipel. Want wij zullen zien dat die kralen worden vermeld in de bezweringsformules van Bataksche *Datoe's*. Nieuwenhuis gaat uitvoerig in op de waarde en de beteekenis van die oude kralen voor de Dajaks. Van de Lampongs uit, zijn vele oude kralen als „*muti sala*” naar Timor verhandeld. Ook naar Borneo vonden deze hun weg, waarbij Kroë meer speciaal het exportcentrum voor dit eiland was.³¹⁾ Een onzer (Dr. F. d. B.) vond in de Zuideren Ooster-afdeeling van Borneo aan de samenvloeiing van de Negara-rivier en de Tapin sporen van een zeer oude nederzetting, waar de bevolking thans nog ieder jaar klompjes goud met de *doelang* uit de modder wast. Daarbij komen kralen te voorschijn, die niet van de Phoenicische kralen, die in het Louvre te Parijs tentoongesteld zijn, verschillen. Een Chineesch bericht in het 28e Boek van de Annalen der Han-dynastie (206 v. Chr. tot 24 n. Chr.) maakt melding, van het ruilen van parels, glas en jaspis op de groote eilanden

³¹⁾ Nieuwenhuis. Quer durch Borneo. II, p. 225—232.

in de Zuidzee, die niet anders dan de eilanden van onzen Archipel kunnen zijn geweest. ³²⁾

Intusschen kunnen Phoenicisch glas en parels van hand tot hand zijn gegaan. Dit is geen bewijs dat de Phoeniciërs zelf deze artikelen naar de Indische eilanden brachten. Dat kan evengoed zijn geschied door andere volken uit den N.W. hoek van den Ind. Oceaan, b.v. het Arabische volk van Saba. ³³⁾

Berichten uit Chineesche bronnen omtrent het voorkomen van afweertekens bij de Bataks.

Tenslotte is voor ons onderwerp nog van belang dat de Ying-Yai Shêng lan van 1416 ons leert, dat er op de N.kust van Atjeh een rijkje Nakoer werd aangetroffen, eigenlijk slechts uit één bergdorp bestaande. Daar tatoueerde het volk zijn gezicht met *driepuntige figuren*. ³⁴⁾ Een twintigtal jaren later blijkt uit de Hsing Ch'a Shêng lan, dat het rijkje der „bloemgezichten” belangrijk in zielental is toegenomen. Het voerde reukwerken, vooral benzoë, uit en het gebied van Nakoer strekte zich toen reeds uit tot aan de zee van Lambri, de Ind. Oceaan.

Het kan geen twijfel lijden, dat men hier met Bataks te doen heeft. Dat wil dus zeggen, dat reeds omstreeks 1400 als tatouage-motief de Bataksche tooverteekens algemeen werden gebezigd, op een tijdstip dus, dat er van een bekeering tot der Islam van deze Bataks van Nakoer die uitdrukkelijk als heidenen worden aangeduid, geen sprake was.

Nog in 1432 constateerde Nicolo di Conti die 4 maanden in Pantjoer zou zijn gebleven, dat de Bathechs, dus Bataks, anthropophagen waren. ³⁵⁾

³²⁾ P. Pelliot. In T'oung Pao XIII, p. 458.

³³⁾ Uit een correspondentie met den Heer Schröder blijkt, dat de thans overleden schrijver voor wat de Z. Sumatraansche schriftsoorten, dus ook wat het Korintjisch betreft, aan invloed heeft gedacht van Z. Semetisch schrift van Thamud (N. Arabië) en Saba.

³⁴⁾ Groeneveld. Notes on the Malay Archipelago and Malacca. Bat. Genootschp. XXXIX, p. 96.

Overigens vermelden de oude Bataksche legenden thans nog dit oude rijk „Nagoer”. ³⁶⁾

* * *

Wanneer wij thans de vraag beantwoorden, of het mogelijk is, dat de Phoeniciërs of andere volken van den N.W.-hoek van den Ind. Oceaan Sumatra's W.-kust in de 4e eeuw voor Christus en wellicht nog vroeger kunnen hebben bereikt, moet het antwoord luiden, dat dit technisch, dus uit een scheepsbouwkundig en scheepvaartkundig oogpunt mogelijk moet zijn geweest. Aangezien echter *niet* vaststaat dat kamfer en benzoë toen reeds bekende handelsartikelen waren, blijft de afleiding van het Bataksche schrift uit het Phoenicisch voorloopig nog zeer twijfelachtig. Wel is mogelijk, dat tusschen 200 v. Chr. en 200 A.D. rechtstreeksch contact heeft bestaan en dat de Bataks hun tooverteekens en brillenschriftteekens hebben overgenomen van een volk uit de Perzische Golf of de Roode Zee. Wellicht is dit contact van nog veel jongeren datum geweest.

Wij zullen thans wat dieper op de teekens zelve ingaan.

Beschouwingen naar aanleiding van sommige tooverteekens.

1. De Bindoe Matogoeh.

Allereerst treft wel het feit, dat dit teeken, dat uit twee gekruiste vierhoeken bestaat, waarvan de hoekpunten een lus vormen, zeer veel overeenkomst vertoont met het hebreuwsche tooverteeken, dat Mathers o.a. afbeeldt in zijn fig. 81, plaat XIV. Ook het pentagram als detailfiguur komt daarin voor. ³⁷⁾

Mather's werk is een vertaling uit het latijn van de Clavicula Salomonis, het testament van Salomo, waarin hij aan zijn zoon Roboam al zijn tooverwijsheid vermaakt, die de engel Homadiël hem had medegedeeld. Hij droeg Roboam op, om een

³⁵⁾ Rouffaer l.c. Het artikel „Tochten” p. 394.

³⁶⁾ J. Tideman. Simeloengoen, p. 34.

³⁷⁾ S. L. Mac Gregor Mathers. The Key of Solomon the King.

exemplaar van het testament in zijn graf-tombe te deponeren. Bij een reparatie aan het graf werd het door Babylonische filosofen gevonden en vele eeuwen later door Rabbi Abognazar, wellicht een verbastering van Aben Ezra, vertaald. Het werk bevat uitvoerige voorschriften over tooverritueel, bezweringsformules, het maken van pentacula of amuletten, waarin het Bataksche pentagram (fig. VIa) en het cellenquadraat niet ontbreken (fig. G). ³⁸⁾

Wat nu de *bindoe matogoch* aangaat, zoo valt het moeilijk om aan een toevallige gelijkenis te denken met de toovercirkel van de Clavicula Salomonis. Wel is waar ontbreken in het middelste vierkant de drie cirkels, maar in grondvorm en opzet is de gelijkenis groot. Er is echter meer. In de Clavicula Salomonis worden de diagonalen van het buitenste vierkant op de kompasstreken O—W en N—Z georiënteerd, terwijl de 8 streken ieder een afzonderlijke naam van God dragen. Zoo heet het Westen „Yah” en rondgaande in de wijzers van een uurwerk volgen de namen „Eliom”, „Adonai”, enz. Ook bij de Bataks constateert men dezelfde oriëntering der figuur, terwijl ieder der 8 streken aan een Godheid is gewijd. Er zijn dus meerdere punten van analogie. Het valt moeilijk hier aan een toevallige gelijkenis te denken. Daartoe is het teeken te ingewikkeld. Een korte beschrijving van het gebruik der *bindoe matogoch* moge hier volgen.

Het teeken wordt o.m. gebruikt bij het „mandoedoe”, een bezwering, die dient om onheil te weren en geluk en zegen te verwerven. De diagonalen van het buitenste vierkant worden hiertoe in O.-W. en N.-Z. richting gelegd en achtereenvolgens wordt bij iedere lus een Godheid aangeroepen.

Merkwaardig is vooral de bezweringsformule, die wordt gericht tot Grootvader Pane Radja, die in het Westen woont en

tot Grootvader Datoe Tala Di Daoemi, die in het N.O. woont. Pane Radja is één der zonen van den God van het Midden, dus van de aarde en diens vrouw, van de *Debata di tonga*. De tot hen gerichte bezweringsformule luidt: „Mijn Grootvader Pane Radja, die in het Westen woont, oorsprong van het opflikkerend vuur, oorsprong van de tang, oorsprong van het paardachtige aambeel, oorsprong van het wentelend ijzer, van vele ijzerplaten enz.... oorsprong van groote kralen, oorsprong van de kleding van ceremonieele bijeenkomsten, oorsprong van de hoofddoeken gelijk regenbogen, oorsprong der bonte paarden, enz.” Daarentegen schijnt in het N.O. de bezitter van het dikke tooverboek, de oorsprong van alle kundigheden der datoë's, ook de steen der wijzen gevonden te moeten worden. ³⁹⁾ Wijst dit op het bestaan van een cultuurgolf, die uit het westen is gekomen, die den Bataks het smeden leerde, die hun de kralen bracht, de hoofddoeken, de kleding en zelfs de bonte paarden?

Wat dit laatste betreft, zoo moge worden opgemerkt, dat vele veeartsen in het Bataksche paardenras elementen van het Arabische paard meenen te onderkennen. Voorts bestond al in het begin van onze jaartelling een levendige handel in paarden uit Arabië op de havens der Cholakoningen in Voor-Indië. ⁴⁰⁾ Heeft bedoeld tooverformulier en de daarbij behorende aanroepingen een historischen achtergrond? Mocht dit zoo zijn, dan is het overigens niet noodig dien historischen achtergrond te zoeken in de 7e eeuw voor Christus zooals Schröder dat voor het Batakschrift doet.

Wijst de aanroep van de Grootvader uit het N.O. eveneens op een cultuurstrooming, die uit die richting is gekomen? Een onderzoek naar de steenplastiek in Sime-loengoen heeft de aanwezigheid aangetoond van steenen beelden, met Mongoolsche oogen, voorzien van een helm met knop, die te Pematang Siantar en elders in het Timoer Bataksche gebied gevonden

³⁸⁾ Op de pentacula van fig. 12 van Mathers, die onder den invloed van de planeet Saturnus staat, komt het beroemde letterquadraat van de Middeleeuwen voor: SATOR, AREPO, TENET, OPERA, ROTAS. Schrijft men deze woorden onder elkaar dan komen in de verticale rijen dezelfde woorden te voorschijn.

³⁹⁾ Zie voor verdere bijzonderheden G. L. Tichelman: „Een der Bataksche tooverstafmythen”. Mededeelingen van de Ver. v. Gezaghebbers B.B. No. 39, Dec. 1936.

⁴⁰⁾ Moekerji l.c., p. 136.

zijn. Verweerde beeldjes met scheeve oogen vormen de „Si Djoringgroep” van Pematang Tanah Djawa.⁴¹⁾ Er blijkt overigens een nauwe verwantschap te bestaan tusschen de megalithische cultuur van Boven Laos met die van Pasemah, die haar bloeitijd had omstreeks het begin onzer jaartelling. Dat er overigens cultuurgolven zijn gekomen die zich van af de Hindoerijken aan de O.kust van Sumatra naar het binnenland hebben overgeplant, staat natuurlijk vast. Omtrent de cultuurgolven, die van de W.kust uit zijn gegaan is echter nog weinig bekend.

2. *Het pentagram en de beide tapak Radja Soleman djanten en betina.*

H. A. Winkler behandelt uitvoerig de 7 zegels van Salomo en zijn studie die aan de zegels en karakters der Mohamedaanse tooverij is gewijd.⁴²⁾ Zooals wij zagen heeft Douthé aangetoond, dat de tapaks Radja Soleman de gestyleerde dubbele zespuntige ster weergeven. Het enkele gestyleerde hexagram bestaat uit het dubbele letterteeken „ha” de eerste letter van „huwa” een der namen waarmede God in den Koran wordt aangeroepen. Volgens de Bataksche legende, die in het Timoer- of Simeloengoengebied verteld wordt, zou koning Salomo in zijn rijk een groot verzoeningsfeest hebben aangericht, daar velen jaloersch op hem waren. Niet alleen de menschen, doch ook de dieren des wouds, het kruipende gedierte en de vogelen des hemels waren hem kwalijk gezind, vanwege zijn groote voorspoed en rechtvaardigheidszin. Hij immers hield streng de hand aan de adatvoorschriften, inzonderheid aan de bloedverwantschap en de zedelijkheidsleer, de leer van het gezag en de rechtsleer. Koning Salomo bad tot den Allerhoogste om bijstand en een engel werd hem gezonden, genaamd Nabi Noehoem, volgens sommige Bataks geen andere dan Nahum één der zoogenaamde kleine profeten.

De oorspronkelijke Joodsche Salomo-

⁴¹⁾ Zie G. L. Tichelman. Aanteekeningen over steenplastiek in Simeloengoen. Uitgave Köhler & Co., Medan.

⁴²⁾ H. A. Winkler. Siegel und Charaktere in der Mohamedanischen Zauberei, 1930.

sagen is door de Arabieren overgenomen en verspreid. Zij komt in tal van variaties voor. In het kort behelsde de Arabische lezing het volgende. God schonk aan Salomo een ring, die hem de heerschappij gaf over alles wat leeft, over de zichtbare wereld en over de geesten der onzichtbare wereld. In dien ring stond de groote naam van God geschreven, maar de ring zou alleen tooverkracht kunnen uitoefenen en in Salomo's bezit blijven, wanneer de drager het Goddelijk gebod bleef eerbiedigen. Die ring was eens het eigendom van Adam in het Paradijs geweest en God had hem gezegd: „Vergeet gij mijn gebod, dan zal ik hem schenken aan iemand, die mijn gebod niet vergeet...”⁴³⁾

Toen Salomo echter door een demon een houten afgodsbeeld liet vervaardigen, dat door een zijner concubines, Bilqis genaamd, werd vereerd, ontstal een demon hem zijn ring. Salomo verloor zijn macht en pas na lange beproevingen en diep berouw over zijn zonde, vond hij den ring terug in den buik van een visch.⁴⁴⁾

In de Bataksche legende bad Salomo tot den Allerhoogsten om bijstand. Een engel wordt hem gezonden Nabi Noehoem genaamd. Duidelijk is hierin het Arabische „noen” met lange „oe”, dat „visch” beteekent, te herkennen. Het spreekt vanzelf, dat in de Bataksche versie der Salomosage de afgodendienarij, die Salomo in zijn huis had toegelaten, niet als motief der ontevredenheid kon dienen van de levende wezens. De Timoer-Bataks zijn immers in hoofdzaak heiden en het aantal Mohamedanen onder hen bedraagt nog maar enkele duizenden.

Op welk tijdstip nu de Salomosage waarmede men hier toch wel te maken heeft in het Batakland binnengedrongen is, is natuurlijk niet bekend. Volgens Salzberger was Mesopotamië in den tijd der Babylonische ballingschap, dus in de 6e eeuw voor Christus, de bakermat der sage.⁴⁵⁾ Ook is dat, wat er van de sage in het Batakland is overgeleverd, ten eenenmale

⁴³⁾ Georg Salzberger. Die Salomosage, p. 122.

⁴⁴⁾ Sura VIII vers 3 uit den Koran zinspeelt eveneens op deze sage.

⁴⁵⁾ Salzberger l.c., p. 4.

onvoldoende om er eenige conclusie voor wat betreft het tijdstip van de overbrenging der sage te trekken. Wel lijkt vast te staan, dat een Arabisch volk de sage heeft overgebracht naar het Batakland.

De vijfpuntige en zevenpuntige ster komen *niet* op Hindoetempels voor. Wel vindt men deze tooverteekens, zij het ook zelden, terug op geheimzinnige als amulet gebruikte tempelmunten, die op Java zijn gevonden. ⁴⁶⁾

Winkler constateert, dat er slechts vermoedens zijn, dat het hexagram, dat voor het pentagram in de plaats kan komen, in het oude India als tooverteeken gebruikt is. ⁴⁷⁾ *Bewezen is dit niet* en men mag aannemen, dat het pentagram hoogstwaarschijnlijk *niet* door Hindoes in de Bataklanden is ingevoerd. Evenmin is het waarschijnlijk, dat het teeken door *Islamiserende* Arabieren in zwang is gekomen. Want het was in Nakoer reeds algemeen in gebruik toen de Islam aan de kust pas vasten voet begon te krijgen. *Het moet dus voor dien tijd zijn ingevoerd.* Tenslotte moge nog worden opgemerkt, dat het pentagram ook op het rijksvaandel van Madoera, dat in het museum te Batavia bewaard wordt, is aangebracht.

Bij het vormen van de tapak Radja Soleman is het voor den Batak noodzakelijk, dat zulks geschiedt in één haal, want volgens de magisch-mystische wetenschap houdt de onaantastbaarheid op, wanneer de tooverfiguur niet gesloten is. Beide soorten van tapaks worden op amuletten aangebracht als beveiliging tegen ziekten en kwalen, om zich te ontdoen van demonen en duivels, dan wel om deze te weerstaan. Want alle ziekten zijn volgens den Batak het werk van kwade geesten.

Kiesewetter vestigt er de aandacht op, dat deze opvatting reeds bij de Babyloëniërs en Assyriërs, die haar van de nog oudere Akkadiërs overnamen, omstreeks 2000 jaar v. Chr. toen door Koning Sargon I een staatsgodsdienst voor Chal-

deërs en Babyloëniërs werd ingevoerd, heeft bestaan. ⁴⁸⁾ In tegenstelling met de Grieken, was de artsennijlkunde bij die volken geen rationeele wetenschap. De boeken over geneeskunde der Arabieren, b.v. de Roh'ma van Es Soyoût'i bevatten evenveel magische als medische recepten. De Bataks zijn echter in het Babylonisch-Assyrische stadium blijven steken en hun artsennijlkunde heeft zich nog ternauwer-nood ontwikkeld.

(Wordt vervolgd.)

⁴⁸⁾ K. Kiesewetter. Der Occultismus des Altertums I, p. 14.

⁴⁶⁾ H. C. Millies. Recherches sur les monnaies indigènes de l'Archipel Indien et de la Péninsule Malaie. Pl. VIII, fig. 63, Pl. XIV, fig. 109.

⁴⁷⁾ H. A. Winkler, l.c., p. 124.

(Slot).

Gebruik der afweertekens.

Niet alleen ziekten en kwalen maar ook ongeluk, honger, gebrek enz. moeten de teekens afweren.

Het dorp, de gemeenschap waartoe de dorpspoort (*horbangan*) toegang verleent, en de woning, die het gezin beschutting moet bieden, die het moet beschermen tegen van buitenaf komende disconcerteerende invloeden van zichtbaren en onzichtbaren aard en het voedsel, dat 's menschen lichaam moet in stand houden, maar ook de ziel (*tondoei*, Toba Bat. *tondi*) van het individu moet laven en versterken, wenscht de Batak te omgeven met garanties. De voor profanen onzichtbare geesten, die den mensch vijandig gezind zijn en waarvoor hij geen omljnd begrip heeft, kunnen zoowel uitwendig als inwendig tegen hem ageeren en hem in alle opzichten treffen. De angst voor het hem omringende legt de handelingsvrijheid van den Batak geheel aan banden. Hij gelooft echter, dat alles, wat zich binnen den kring van, of nabij de magische teekeningen bevindt, beveiligd is voor de kwade invloeden daarbuiten. Bovendien tracht hij de bovennatuurlijke machten door magische handelingen in werking te brengen.

Het houtsnijwerk aan de huizen is dan ook niet louter ornamentiek, doch het daarop aangebrachte figuratieve snijwerk en de decoratieve teekeningen hebben wijdere beteekenis, en dienen in de eerste plaats tot wering, stilling en uitdrijving der kwade machten en booze geesten.

Zij zijn een soort woninghygiëne, of-schoon men bij navraag van den Batak

steeds hooren zal, dat de figuren zonder eenige beteekenis zijn en slechts dienen ter versiering (*djagardjagar*).

Het huis toch is in de eerste plaats een bescherming der zielen van de inwonenden. Het goede huis trekt de zegeningen der voorvaderen voor zijn bewoners aan. Want zulk een woning is „als de bescherming van een heerscher, het bezit de weerstand van een tijgerkat, het lokt geluk en goud aan en geeft trotsche zonen en schoone dochteren,” zegt de Batak.

De toegangen van het dorp en de woning komen allereerst in aanmerking om door de beschermende afweertekens voor den onzichtbaren vijand te worden afgesloten. De dorpspoort wordt op de volgende wijze van teekens voorzien:

1. Op de bovenbalk brengt men de *tapak Radja Soleman* aan, zoowel het mannelijk als het vrouwelijk teeken;
2. onder aan beide deurposten de *bindoe matogoeh*;
3. daarboven op de rechter deurpost de *tapak si lima-lima* en
4. op de linkerdeurpost de *tapak si pitoe-pitoe*;
5. boven het heptagram moet de *soerat pangoehoem* met het *ya*-teeken worden aangebracht en
6. boven het pentagram de *soerat pangoehoem* met het *nga*-teeken, reiken de ongeveer ter hoogte van den schouder;
7. verder naar boven worden de stijlen voorzien van de *soerat na so taroehoem*.

De ingang van de woning (huisdeur = *labah*) wordt op dezelfde wijze beschermd door afweertekens:

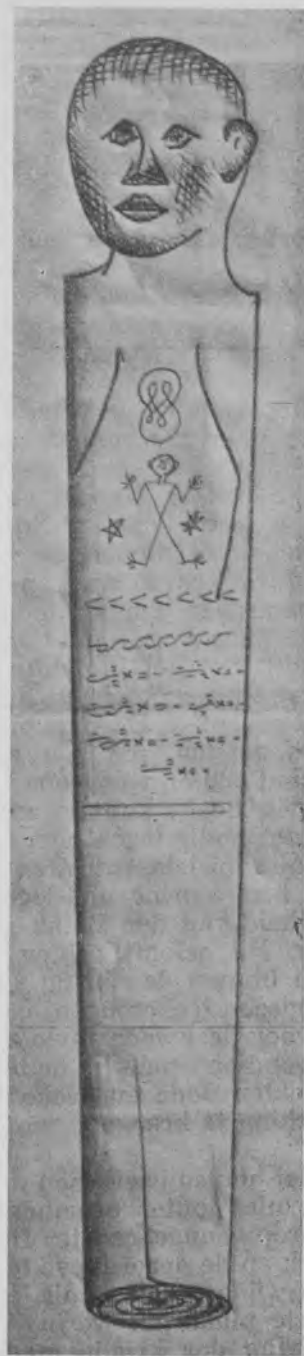
1. boven de deur de *tapak Radja Soeleman*, mannelijk en vrouwelijk; ;
2. op den dorpel de *bindoe matogoe*h;
3. op den rechterdeurpost als onderste figuur de *tapak si lima-lima* en
4. op den linkerdeurpost als onderste figuur de *tapak si pitoe-pitoe* en verder, evenals op de posten van de dorpspoort. Ook worden de afweertekens elders aan het huis ingekerfd, bijv. onder de ramen.

Afweertekens worden aangebracht op het van de pisangstam van de *galoeh silabar* gemaakte wisselbeeld (*parsilihi*, *parbahbah*, *salimbang badan* of *boeang djangka*; Toba Bat *porsili*), dat de plaats moet innemen van een zieke, meestal een die lijdende is aan een chronische ziekte. Met een mespunt worden de verschillende teekens, zooals op de afbeelding aangegeven, in de poreuse pisangstam gekerfd, waarna dit voorwerp met het daarbij behorende, uit verschillende planten bestaande offer, na te zijn bepreveld met de toepasselijke tooverformulieren, liefst door den schoonzoon van de(n) zieke tegen het middernachtelijk uur naar een driesprong moet worden gebracht en op het kruispunt neergelegd.

De zeven maal herhaalde formules in de soerat pangoehoem — fig. IVa en fig. IVb — stellen afweertekens voor evenals de *soerat na so taroehoem* — fig. V — zeven rijen van Bataksche lettertekens, die onuitspreekbaar zijn. Men brengt deze teekens aan op amuletten, die gebruikt worden, wanneer men tegen den vijand optrekt, zoogenaamde *adjimit partahanan* (= talisman om tegen te houden).

Het schema van 7 speelt, zooals bekend is, een groote rol, niet alleen in de Kaballa der getallen, maar ook bij de Hindoe's, in de Arabische magische en godsdienstige voorstellingen (de zeven hemelen, de zeven landen, zeven zeeën, zeven afgronden der hel, enz. van de Koran), zoowel als bij de Assyriërs, Babyloniërs, Chaldeeërs en Joden. Het is het magische cijfer bij uitnemendheid van Azië en het Westen.

Bij de Bataks zou zeven een heilig getal genoemd kunnen worden. Door het *nga*-teeken, zeven maal herhaald, kunnen de *begoe's* niet verder komen. Zij blijven met open mond en als het ware beteuterd op hun plaats gekluisterd. Het schrijfteeken voor het bevestigde *ya*, zeven maal herhaald, zou al het booze meegaand maken en tot uitvoering van eenig kwaad niet in staat doen zijn. De *soerat na so taroehoem* bedoelt verwarring te stichten en daardoor de werkzaamheid der kwade machten te ontbinden.

Wisselbeeld of *parsilihi*.

Een zeer verspreid amulet is de *boeloeh pagar*, welke wordt vervaardigd van een klein soort bamboe (*boeloeh ajam*), waarop verschillende afweertee-teekens worden aangebracht. Het woord pagar beteekent hier omheining of wand, welke men stelt tusschen zichzelf en eenig gevaar, soms een bepaald gevaar, dat de ziel bedreigt.

In dit amulet wordt een mengsel (*poe-poek*) gedaan van de gedroogde en vervolgens verpulverde bladeren van de volgende planten: *salahnipi*, *tabar-tabar*, *balik soelpah*, *silandjoehang*, *sangkil sipilit*, en *balik hoenda* (Sim. Bat.). Met deze talisman meent men speciaal gevrijwaard te zijn tegen besmettelijke ziekten zooals pokken, cholera, dysenterie, enz., welke epidemische ziekten slechts door „begoes” veroorzaakt worden. Mannen dragen dit amulet in den buikband, terwijl vrouwen het in de hoofddoek (*boelangboelang*) opbergen.

Om booze tooverkrachten aan den afzender te retourneren, dus met de bedoeling, dat zij zich zullen keeren tegen degenen, die ze uitzond, strooit men op het erf van een woning met meel de lijnen van de *bindoe matogoeh*, waarin met meel een poppetje — *pinarhalak* — wordt getrokken, geflankeerd door heptagram en pentagram en boven welks hoofd de *tapak Radja Soleman naboroe* (fig. III) voorkomt. Vervolgens wordt een, door een priester bepreveld rauw ei, waarop de *pinarhalak tapakradja* (fig. A) en de andere voor de meelteekening gebezigde figuren zijn aangebracht, op het lichaam van het gelijknamige poppetje gelegd en met een speer stuk gestoten (*ipantom*). Breekt het ei, dan neemt men aan, dat de uitgezonden, verderbrengende krachten den afzender *zelve* zullen treffen en ongelukkig maken.

Mathers zegt van zijn reeds vermelde figuren, die op de *bindoe matogoeh* gelijken, dat hij, die zich binnen deze figuur bevindt, geacht kan worden als binnen een fortificatie beveiligd te zijn tegen de met bovennatuurlijke krachten geladen booze machten der omgeving.

Om een heerschende ziekte uit te ban-

Datoe met tooverstaf, tooverceremonieel verrichtend bij de bindoe matogoeh-figuur.

nen (*manabari*) of een epidemie te voorkomen, wordt de vorenaangegeven figuur op dezelfde wijze met meel op het erf voor het huis aangebracht, doch op de centrale plaats binnen de figuur, waar men het ei legde, richt men nu een bamboestellage op (*panabari*), die in combinatie met de met meel geteekende figuren het gif, dat door de ziekteverwekkende geesten verspreid wordt, krachteloos maakt. De indelicate, bovennatuurlijke bezoeker *zelve*, houdt men zich eveneens met deze toovermiddelen van het lijf.

De *tooverfiguur van Mathers*, die veel op de *bindoe matogoeh* lijkt, draagt zilver het karakter van den magischen cirkel, waarvan de zwarte magie, die in de middeleeuwen in Europa in zwang was, zich bediende. Wie binnen die ma-

gische cirkel stond, was onkwetsbaar.⁴⁹⁾ Scheible beschrijft, hoe in het Faustverhaal, Wagner, de helper van Faust, diens tooverpraktijken toe wilde passen tijdens den ziekte van zijn meester. Hij riep de demonen op, na zich binnen dien magischen cirkel te hebben opgesteld, die als volgt beschreven wordt: „Darnach so stunden allerley Circkel, Pentacula (d.i. het pentagram) Character mit Griechischen, Hebräischen, Syrischen, Chaldäischen, Arabischen und anderer Sprachen”.⁴⁹⁾ Het bekwam hem slecht. In doodsangst voor de demonen, raakte een van zijn beenen bij ongeluk buiten den toovercirkel. De demonen brachten hem, volgens het verhaal, daaraan onmiddellijk een verwonding toe.

Van een dergelijk gebruik als magische cirkel van de *bindoe matogoeh* is bij de Bataks geen sprake. Van de tooverfiguren zelve gaat een sterk afwerende invloed uit. Zij behooren in de groep der geschreven amuletten thuis, die de Bataksche datoe naast het gesproken tooverformulier, het kruidenamulet enz. als toovermiddel gebruikt. Ook de Israëlieten kenden deze geschreven of geteekende amuletten, de z.g. kemea's. Als zeer sprekend voorbeeld van een kemea haalt de Israëlitische professor Blau van de rabijnenschool te Budapest de Leviticus Rabbah aan, waar gezegd wordt, dat God aan Israël de geschreven Thora, de 5 boeken van Mozes gaf om het uitverkoren volk der Joden door zijn magische kracht te beschermen.⁵⁰⁾

Dat overigens het zieleleven van den Batak voor een groot deel door het dynamisme wordt beheerscht, is boven alle twijfel verheven. Wij komen daar nog nader op terug.

In dit dynamisme moet ook de reden worden gezien, waarom de Batak in Westersche medicijnen, ontsmettings- en voorbehoedmiddelen een „*pagar*” of „*porsalisihon*” ziet. Zij werken volgens hem niet direct, doch hun tooverkracht is gericht tegen de ziekteveroorzakende

begoes en bedoelen de handelingen dezer booze geesten te verlammen en te niet te doen.

Zij die naar den vreemde trekken, krasen op de nagels van duimen en groote teenen de verschillende afweerteekeens, teneinde op de reis gezond te blijven.

De, door inkepingen in elk der geledingen, uit één bamboestam vervaardigde ladder (*sigei*), veel gebezigd bij het tiffieren van den palmwijn (*bagod*), is onderaan ook voorzien van afweerteekeens, n.l. de *tapak si lima-lima*, de *tapak si pitoe pitoe* en de *tapak Radja Soleman naboroe*. Ook de bamboekoker van één geleding, waarin de palmwijn wordt opgevangen, de *toenggom ni bagod*, wordt van dezelfde afweerteekeens voorzien. Zulks geschiedt om te voorkomen, dat de geesten der overledenen (*begoe ni namatei*) zullen snoepen van den palmwijn, waardoor degenen, die daarna ervan zouden drinken, ziek zouden worden.

Op een tweesprong (*sirpang*) zal men den weg, die naar het dorp voert (*hoe lopah horbou*) voor het kwaadwillend geestenheir magisch barricadeeren door met een mes de *tapak Radja Soleman naboro*, de *tapak si lima lima* en de *tapak si pitoe-pitoe* in den grond, midden op den weg in te snijden.

Om regen te verwekken, worden in een bamboekoker van één geleding verschillende afweerteekeens met een mes ingekrast, waarna de bamboekoker (*panghabahaba*) met water gevuld en soms voorzien wordt van een tulbandje, waarna de priester er zijn tooverformulieren over uitspreekt. Dan wordt de cylinder op een steen of een stuk hout, welke eveneens van afweerteekeens moeten zijn voorzien, stuk geslagen onder het uitroepen van het woord *boeroes* (lek). Deze handeling heet *manghabahaba*.

In de schil van de *oelte moekkoer* (Mal. *limau poeroet*), een citroensoort, die een vast bestanddeel vormt onder de gebezigde ingrediënten bij vrijwel alle magisch-sacrale praktijken der priesters, worden voor het gebruik verschillende afweerteekeens ingesneden.

⁴⁹⁾ J. Scheible. Das Kloster III p. 21/22.

⁵⁰⁾ L. Blau. Das altjüdische Zauberwesen, p. 91.

Spijs en drank zijn voor den Batak, als voor alle Indonesische volken, van het meeste belang. De maaltijd is steeds een voorname handeling en ceremonieel en ritueel zijn schier niet denkbaar zonder den maaltijd. Het ligt dus voor de hand, dat magische teekens als beveiligings- en voorbehoedmiddelen worden ingekrast aan den buitenkant van de bamboerijstschep (*sondoek*). De beide soorten *soerat pangoehoem* komen op den rijstschep voor, omgeven door andere figuren. De *begoe's*, die eventueel de opgeschepte rijst onheil aanbrengend zouden willen belikken en beïnvloeden, worden daarin verhinderd door de verschillende afweertee-kens.

Ook de houten stop van de met rottan omvlochten kalebas, waarin men drinkwater bewaart (taboe-taboe) en welke op reis als veldflesch wordt gebezigd, is voorzien van verschillende afweertee-kens, evenals o.m. de Bataksche muziek-instrumenten. De in aanleg fatalistische Batak, die de voorschriften zooveel mogelijk opvolgt en de teekens aanbrengt op de daarvoor geëigende plaatsen, kan nu verder het noodlot over zich laten komen in het geruststellende besef, dat hij zijn „Schuldigheid” heeft gedaan. Zichzelve veranderen kan hij immers niet.

De brillenschriftteekens.

Minder algemeen verbreid en bekend zijn een aantal typische tooverfiguren, die men herhaaldelijk in de wichelboeken aantreft. Dat men te doen heeft met zeer oude afweerfiguren blijkt onder andere daaruit, dat uit de voorstellingen niet meer is na te gaan wat zij beteekenen. El Bouïni geeft bij een dergelijk brillenschriftformulier, dat Doulté afbeeldt, o.m. aan, in welke klanken de formule moet worden gereciteerd.⁵¹⁾ De Batak weet echter niet meer wat de teekens beduiden. Men kent slechts hun namen en hun doel. Trouwens in N. Afrika heeft dit brillenschrift vaak geen andere beteekenis, dan dat er een magische tooverkracht van uitgaat. Men weet slechts, dat de

mysterieuse teekens met namen van Godheden correspondeeren, maar de namen zelf zijn ook daar in den regel verloren gegaan. Zoo de Bataks al een verklaring geven van die teekens, is zij aangepast aan den vorm van de figuur.

De brilletters spelen ook in de Clavícula Salomonis een rol van beteekenis bij de vervaardiging der pentacula of amuletten. De Bataksche brilteekens vertoonen een oppervlakkige overeenkomst, niet alleen met het Malachim-aphabet of het schrift der Engelen, doch ook met het andere brillenschrift-aphabet, het hemelsch mystieke alphabet genaamd, waarin de namen van God en geesten worden geschreven. Enkele onderdeelen der Bataksche teekens lijken op de vormen der letters *Pé* en *Vau* van beide alphabetten. Hoogstwaarschijnlijk is dit echter slechts een toeval.

Dr. P. Voorhoeve heeft er op gewezen, dat schrijven voor de Bataks feitelijk een magische handeling is. „Het alphabet „dient als afweermiddel tegen boozegesten (*pagar surat na sampulu sia*); het on-derricht in het schrijven vormt slechts „de noodzakelijke voorbereiding tot dat „in de tooverkunst en wordt door den „datoe gegeven.”⁵²⁾ Hun eenige wetenschap is dan ook de tooverkunst. Dat van het schrift een magische kracht uitgaat naar de opvatting der Bataks, staat vast.

Toch vraagt men zich af, of de Bataks vroeger niet de diepere beteekenis der schriftteekens van de *soerat na so taroehoem* met het letterteeken „ya” hebben gekend, doch dat die thans verloren is gegaan. Volgens Blau, Theodorit, Isidor en anderen zou de allerheiligste naam God, die uit vier Hebreeuwsche letters bestaat, n.l. יהוה het in de tooverliteratuur zoo beroemde tetagram, als „Yah Yah” uitgesproken worden.⁵³⁾ Die allerheiligste naam sprak ook Salomo uit toen hij God smeekte om hem wijsheid te verleenen, waarop de engel Homadiël verscheen. Is het toeval, dat speciaal de magische kracht van het teeken „Ya” zeven maal herhaald, als afweerteken wordt

⁵¹⁾ Doulté l.c., p. 244.

⁵²⁾ Dr. P. Voorhoeve. Overzicht van de Volksverhalen der Bataks, p. 12.

⁵³⁾ Blau. Das alt-Jüdische Zauberwesen, p. 91.

gebruikt, of is dat vroeger opzettelijk geschied en is de Batak de diepere beteekenis van dit teeken thans vergeten?

Hebben de Bataks de Clavicula Salomonis gekend, die door Babylonische priesters werd gevonden? Neemt men met Schröder een nauw contact met de Phoeniciërs aan, dan is dit zeker niet onmogelijk.

Bewezen is dit niet. Wel is mogelijk, dat fragmenten uit deze hoofdbron van alle tooverwijsheid door derden naar de Bataklanden is overgebracht.

Enkele bijzondere tooverteekens.

Een afzonderlijke plaats neemt de *pinarhalak tapakradja* in. Ditzelfde geldt voor de *sirpang pinarmangmang*. Het eerste teeken zou het beeld van den Radja en zijn tegenbeeld zijn. De persoonlijkheid van den Radja heeft door zijn vreesaanjagende hoogheid een beschermenden en afwerenden invloed. Immers wat macht heeft en daarom geëerbiedigd en gevreesd moet worden, is heilig en magisch werkend. Waarom echter de dubbelfiguur als afweermiddel wordt gebruikt, is onbekend. De Batak zelf kan hiervan geen verklaring geven.

Nu noemt de Simaloengoen-Batak zijn radja's *debata na tarida*, hetgeen beteekent „de God, dien men zien kan”. De Simaloengoen-Bataksche viervorsten of *radja na opat* waren in hun hoogheid onschendbaar.

Want de tetrarchen van Simaloengoen waren de officieele vertegenwoordigers van Si Singa Mangaradja, die als algemeen Bataksch hoofd door Atjeh werd erkend.⁵⁴⁾

⁵⁴⁾ Die bestuursindeeling heet van Atjehsche oorsprong te zijn. Eenzelfde soort inzetting bestond in Judea. Deze instelling van viervorsten bestond overal in het centrale Batakland, in de streken langs het Tobameer, de hoogvlakte en de vallei van Silindoeng; streken waar Atjeh nimmer eenigen invloed heeft gehad en waar dus het viervorstenstelsel niet van Atjehsche origine kan zijn geweest. Het tetrarchen-instituut moet dus of autochtoon, of door andere vreemdelingen in een tijd vóórdat de Atjehsche invloed zich deed gelden, zijn ingevoerd.

Evenals zeer vele magische tooverformules zijn samengesteld uit opsommingen van namen van den Allerhoogsten, grootmachtige goden, engelen, demonen enz. is het begrijpelijk, dat de Batak „den God die men zien kan” als afweerteeken gebruikt.

De *sirpang pinarmangmang*, het cellen-quaadraat of de cellenrechthoek, is in de Mohammedaansch-Arabische toovergraphie geen zeldzaamheid.

De oudste vormen vertoonen een eenvoudige vakverdeling. Hiertoe behoort de *sirpang pinarmangmang*. Van jongeren datum is het inschrijven van letters, Koranverzen en getallen in de cellen.⁵⁶⁾ Bij het vervaardigen van amuletten in N. Afrika spelen zij een belangrijken rol. Maar ook de Grieksche cultuur, die de Arabische geïnspireerd schijnt te hebben, kent deze cellenvierkanten. Rechthoek en quaadraat vormen de 10e categorie van de tafel der Pythagoreeërs.⁵⁷⁾ Het cellenvierkant komt voorts zelfstandig of als ornament veelvuldig voor op de oud-Javaansche tempelmunten, die, evenals in China en Japan, volgens Millies als amulet worden gedragen.⁵⁸⁾

Slotbeschouwingen.

Het ligt voor de hand, dat veel omtrent de aanwending der teekens kan worden verklaard, wanneer men uitgaat van het dynamisme van Van Ossenbruggen en Kruyt.

Dit dynamisme gaat uit van het dogma, dat er machten bestaan, die voortkomen uit planten, dieren, voorwerpen, handelingen, enz. die een geheimzinnigen invloed hebben op het dagelijksch gebeuren in dit leven en waarvan ook menschen, die kwaad willen doen, zich kunnen bedienen. Voor de betrokkenen is het van belang die kwade magische invloeden te neutraliseeren. Indien men door

⁵⁵⁾ Blau haalt zelf verschillende tooverpapyri aan, waarop de Joodsche en Heidensche namen van God en goden voorkomen. 1 c.p. 132/134.

⁵⁶⁾ H. A. Winkler, l.c., p. 40 en volgende.

⁵⁷⁾ K. Kiesewetter, l.c. II, p. 465.

⁵⁸⁾ Millies, l.c., p. 25. Zie Pl. II, III, VI enz.

verstoring van het magisch evenwicht in een onheilstoestand is gekomen, dient dat evenwicht zoo spoedig mogelijk hersteld te worden.

Nu wordt het zieleleven van den heidenschen Batak beheerscht door een ingewikkeld complex van dynamische, animistische, spiritistische elementen en door het geloof aan goden (*debata*) en geesten (*begoe's*), enz. Een analyse van die elementen zou ons te ver voeren en ligt buiten het bestek van dit opstel. Wij hebben ons beperkt tot de beschrijving der tooverteekens en hun gebruik. Voorts hebben wij getracht over hun herkomst eenig licht te verspreiden, door de gegevens te toetsen aan wat er in de literatuur over bekend was. Dat dit dynamisme het grondbeginsel is, dat het zieleleven van den Batak beheerscht, valt na het bovenstaande niet te betwijfelen.

In het bovenstaande is herhaaldelijk gebleken, dat in de tooverteekens en toovergebruiken punten van overeenkomst naar voren kwamen met die van N. Afrika. De magie van N. Afrika is ontstaan uit de antieke en primitieve magische voorstellingen, die den invloed van de zwarte kunst en de theïstische of witte magie der Arabieren heeft ondergaan. Bestaat de mogelijkheid, dat Arabieren uit N. Afrika hun invloed hebben doen gelden in N. Sumatra?

Bekend is, dat Soeltan Malek al Çaleh, die de eerste vorst van het Pasè Samoe-drasche rijk zou zijn geweest, in het jaar 693 A.H. of $\pm$ 1297 A.D. is overleden. Maar van een zekeren Maulana Tadjoe-daulah Khoetoeboul Moet 'b Maäli Abdoerachman *Al Fasi*, is de veel oudere grafsteen bewaard gebleven.

Deze Maulana is blijkens de woorden „al Fasi” uit Fez afkomstig, want Fasi = Fez. Hij overleed op den 1sten dag van de maand Zoelkaedah van het jaar van den Hidjrah van den Profeet 610, dus 1214 A.D. Het is zeer wel mogelijk, dat uit Marokko afkomstige lieden de Islam onder de heidenen van N. Sumatra hebben verspreid. Stamt de naam Pasè wellicht af van de plaats van herkomst der stichters, namelijk Fasi = Fez? ⁵⁹⁾

Nu moet men niet vergeten, dat omstreeks 1400 bij de bewoners van Nakoer de tooverteekens wél algemeen in zwang waren, dat die echter bij de tot den Islam bekeerde rijken niet in gebruik waren. De Chineesche kronieken maken daar althans geen melding van. Waar voorts de tooverteekens nog na eeuwen zulk een groote rol in het zieleleven van den Batak spelen, moet het contact met degenen, die hen de teekens leerde kennen, wel zeer innig zijn geweest. Zouden islamiseerende Arabieren de overbrengers dier teekens zijn geweest? Dit is mogelijk, maar om de volgende redenen niet waarschijnlijk. Douffé heeft afdoende aangetoond, dat de „yoqcha” van N. Afrika en het „kitäba” van den Islam (dat is het gebruik van geschreven tooverteekens) pure magie is, waaraan de Islam een theïstische sanctie gaf. Mohamed zelf gebruikte overigens volgens de hadith de „rouqia” of magische zangen, mits deze geen polytheïstisch karakter droegen. ⁶⁰⁾ Ditzelfde geldt voor de Islamieten van onzen Archipel, waar tal van schriftamuletten en andere djimats in alle Mohamedaansche streken in gebruik zijn.

Wel degelijk bestaat dus de *mogelijkheid*, dat islamiseerende Arabieren uit Fez of een andere streek in N. Afrika de tooverteekens zouden hebben *kunnen* overbrengen, maar dan vraagt men zich toch af hoe het komt, dat de Islam onder de Simaloengoen Bataks na eeuwen nog betrekkelijk weinig bekeeringen heeft gemaakt, terwijl *alleen hun tooverteekens* reeds 5 eeuwen geleden werden overgenomen door die zelfde Bataks.

Het is dan ook niet waarschijnlijk, dat Arabieren uit de 12e eeuw die tooverteekens hebben overgebracht.

Maar hoe moet dan de eigenaardige overeenkomst der tooverteekens van de Bataksche en de Arabische magie worden verklaard? Nu heeft de Arabische

⁵⁹⁾ Volgens de volksethymologie zou echter de oorsprong van het woord Pasè moeten worden gezocht in een verbastering van Pa Aseë, d.i. hondeneigenaar. Zij, die den Islam niet wilden omhelzen, roeiden de Peusanganrivier op en vestigden zich in het bergachtige binnenland. Dat waren de *Gajoes* = roeiers.

⁶⁰⁾ Douffé, l.c., p. 342/343.

magie zelf sterk onder den invloed gestaan van die der Joden, Assyriërs, Babyloniers en de antieke volken rondom de Middellandsche Zee. Bijna alle bij de Bataks in gebruik zijnde teekens wijzen op een zeer hoogen ouderdom. Wij zagen bijv. dat de *sirpang pinarmangmang* de oervorm is van het cellenquadraat, dat de brilletters, het pentagram, de *bindoe matogoeh* enz. al in de grijze oudheid in zwang waren. Moeten de punten van overeenkomst met de N. Afrikaansche magie worden verklaard door het feit, dat de magie van beide gebieden elementen heeft ontleend aan de tooverleer van de oude cultuurvolken van Klein Azië, Arabië, Egypte en de antieken?

Het is niet mogelijk positieve conclusies te trekken uit de beschikbare gegevens. Dat naast invloeden van Hindoe-occultisme ook magische voorstellingen en gebruiken, die hun bakermat in de landen van den N.W. hoek van den Ind. Oceaan hadden, op het tooverwezen van

de Bataks invloed hebben gehad, schijnt wel vast te staan. Of de overbrenging heeft plaats gehad door Arabieren vóór hun bekeering tot den Islam in de 7e eeuw A.D.; of moet worden gedacht aan rechtstreeks contact met Phoeniciërs en Arameeërs, zooals Schröder meent; of dat het Arabieren uit het rijk Saba zijn geweest, zooals Hennig meent, die van oordeel is, dat nimmer een Phoenicisch schip Voor-Indië heeft bereikt, is uit de beschikbare gegevens niet vast te stellen.⁶¹⁾ Maar of het Sabeeërs uit Yemen zijn geweest (een mogelijkheid die Schröder voor Z. Sumatra niet uitsluit), dan wel Phoeniciërs of andere oude Arabieren, waarschijnlijk is, dat in lang vervlogen eeuwen overzee contact heeft bestaan met een beschaving aan de overzijde van den Ind. Oceaan, waarvan vele tooverteekens en magische handelingen der Bataks afkomstig zijn.

⁶¹⁾ R. Hennig, Ueber der „semitischen“ Typus bei den Papua's. Zeitschrift für Rassenkunde 1937.

148

